

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 8ης Ιουνίου 2023 *

«Προδικαστική παραπομπή – Δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών – Οδηγίες 2002/19/ΕΚ, 2002/20/ΕΚ, 2002/21/ΕΚ και 2002/22/ΕΚ– Άρθρο 49 ΣΛΕΕ – Ελευθερία εγκαταστάσεως – Άρθρο 56 ΣΛΕΕ – Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών – Εθνική κανονιστική ρύθμιση παρέχουσα στην εθνική ρυθμιστική αρχή την εξουσία να επιβάλλει στους φορείς παροχής υπηρεσιών τηλεφωνίας ελάχιστο χρονικό διάστημα όσον αφορά τη συχνότητα ανανέωσης των προσφορών και ελάχιστο χρονικό διάστημα όσον αφορά τη συχνότητα χρέωσης – Προστασία των καταναλωτών – Αρχή της αναλογικότητας – Αρχή της ίσης μεταχειρίσεως»

Στην υπόθεση C-468/20,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας, Ιταλία) με απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 29 Σεπτεμβρίου 2020, στο πλαίσιο της δίκης

Fastweb SpA,

Tim SpA,

Vodafone Italia SpA,

Wind Tre SpA

κατά

Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni,

παρισταμένων των:

Telecom Italia SpA,

Vodafone Italia SpA,

Associazione Movimento Consumatori,

U.Di.Con – Unione per la Difesa dei Consumatori,

Wind Tre SpA,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

Assotelecomunicazioni (Asstel),

Eolo SpA,

Coordinamento delle associazioni per la tutela dell'ambiente e dei diritti degli utenti e consumatori (Codacons),

Associazione degli utenti per i diritti telefonici – A.U.S. TEL ONLUS,

Altroconsumo,

Federconsumatori,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Arabadjiev (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, P. G. Xuereb, T. von Danwitz, A. Kumin και I. Ziemele, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: N. Αιμιλίου

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Fastweb SpA, εκπροσωπούμενη από τους F. Caliento, E. Cerchi, M. Contu, M. Merola και E. Pistis, avvocati,
- η Tim SpA, εκπροσωπούμενη από τους F. Cardarelli, A. Catricalà, C. Cazzato και F. Lattanzi, avvocati,
- η Vodafone Italia SpA, εκπροσωπούμενη από τους F. Cintioli και G. Lo Pinto, avvocati,
- η Wind Tre SpA, εκπροσωπούμενη από τους A. Cassano, M. Clarich, I. Perego, G. M. Roberti και M. Serpone, avvocati,
- η Associazione Movimento Consumatori, εκπροσωπούμενη από τους P. Fiorio και R. Viriglio, avvocati
- οι Coordinamento delle associazioni per la tutela dell'ambiente e dei diritti degli utenti e consumatori (Codacons) και Associazione degli utenti per i diritti telefonici – A.U.S. TEL ONLUS, εκπροσωπούμενες από τους G. Giuliano και C. Rienzi, avvocati,
- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από την P. Palmieri, avvocato dello Stato και τον M. Cherubini, procuratore dello Stato,
- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις C. Mosser, E. de Moustier και N. Vincent,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους G. Braun, L. Malferrari και A. Spina,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 15ης Δεκεμβρίου 2022,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 49 και 56 ΣΛΕΕ, της οδηγίας 2002/19/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με την πρόσβαση σε δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών και συναφείς ευκολίες, καθώς και με τη διασύνδεσή τους (οδηγία για την πρόσβαση) (ΕΕ 2002, L 108, σ. 7), του άρθρου 3 της οδηγίας 2002/20/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την αδειοδότηση δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την αδειοδότηση) (ΕΕ 2002, L 108, σ. 21), του άρθρου 8, παράγραφοι 2 και 4, της οδηγίας 2002/21/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με το κοινό κανονιστικό πλαίσιο για δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία πλαίσιο) (ΕΕ 2002, L 108, σ. 33), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/140/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 337, σ. 37) (στο εξής: οδηγία πλαίσιο), των άρθρων 20 έως 22 της οδηγίας 2002/22/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την καθολική υπηρεσία και τα δικαιώματα των χρηστών όσον αφορά δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία καθολικής υπηρεσίας) (ΕΕ 2002, L 108, σ. 51), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/136/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 337, σ. 11) (στο εξής: οδηγία καθολικής υπηρεσίας), καθώς και των αρχών της αναλογικότητας και της ίσης μεταχειρίσεως.
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ενδίκων διαφορών μεταξύ, αφενός, τεσσάρων εταιριών σταθερής και κινητής τηλεφωνίας που δραστηριοποιούνται στην Ιταλία, και συγκεκριμένα των Fastweb SpA, Tim SpA, Vodafone Italia SpA και Wind Tre SpA, και, αφετέρου, της Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni (ρυθμιστικής αρχής τηλεπικοινωνιών, Ιταλία, στο εξής: AGCOM) σχετικά με την απόφαση της εν λόγω αρχής, η οποία επιβάλλει ελάχιστο χρονικό διάστημα όσον αφορά τη συχνότητα, αφενός, ανανέωσης των εμπορικών προσφορών και, αφετέρου, χρέωσης των υπηρεσιών σταθερής και κινητής τηλεφωνίας.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Το κοινό κανονιστικό πλαίσιο για τις υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών, τα δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και για τις συναφείς ευκολίες και υπηρεσίες, το οποίο ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης (στο εξής: κοινό κανονιστικό πλαίσιο), αποτελείται από την οδηγία πλαίσιο καθώς και από τέσσερις ειδικές οδηγίες που τη συνοδεύουν, μεταξύ των οποίων, συγκεκριμένα, οι οδηγίες για την πρόσβαση, για την αδειοδότηση και για την καθολική υπηρεσία. Οι οδηγίες αυτές καταργήθηκαν με την οδηγία (ΕΕ) 2018/1972 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2018, για τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Κώδικα Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών (ΕΕ 2018, L 321, σ. 36).

Η οδηγία για την πρόσβαση

- 4 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας για την πρόσβαση όριζε τα εξής:

«Εντός του πλαισίου που θεσπίζει η [οδηγία πλαίσιο], η παρούσα οδηγία εναρμονίζει τον τρόπο με τον οποίο τα κράτη μέλη ρυθμίζουν την πρόσβαση σε δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών και σε συναφείς ευκολίες, καθώς και τη διασύνδεσή τους. [...]»

Η οδηγία για την αδειοδότηση

- 5 Το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αδειοδότηση προέβλεπε τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στις άδειες για την παροχή δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών.»

Η οδηγία πλαίσιο

- 6 Η αιτιολογική σκέψη 16 της οδηγίας πλαισίου είχε ως εξής:

«Οι εθνικές κανονιστικές αρχές θα πρέπει να διαθέτουν ένα εναρμονισμένο σύνολο στόχων και αρχών επί των οποίων να στηρίζονται και θα πρέπει, όπου είναι αναγκαίο, να συντονίζουν τις δράσεις τους με τις κανονιστικές αρχές άλλων κρατών μελών κατά τη διεξαγωγή των καθηκόντων τους εντός του εν λόγω κανονιστικού πλαισίου.»

- 7 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας όριζε τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία θεσπίζει εναρμονισμένο πλαίσιο για τη ρύθμιση υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών, συναφών ευκολιών και συναφών υπηρεσιών, καθώς και ορισμένων πτυχών του τερματικού εξοπλισμού ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση των χρηστών με αναπηρία. Καθορίζει τα καθήκοντα των εθνικών κανονιστικών αρχών και θεσπίζει σύνολο διαδικασιών για την εξασφάλιση της εναρμονισμένης εφαρμογής του κανονιστικού πλαισίου σε ολόκληρη την [Ευρωπαϊκή Ένωση].»

- 8 Το άρθρο 8 της οδηγίας πλαισίου προέβλεπε τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι, κατά την άσκηση των κανονιστικών καθηκόντων που προβλέπονται στην παρούσα οδηγία και τις ειδικές οδηγίες, οι εθνικές κανονιστικές αρχές λαμβάνουν κάθε εύλογο μέτρο που στοχεύει στην επίτευξη των στόχων των παραγράφων 2, 3 και 4. Τα εν λόγω μέτρα είναι ανάλογα προς τους στόχους αυτούς.

[...]

2. Οι εθνικές κανονιστικές αρχές προάγουν τον ανταγωνισμό στην παροχή δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών, υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών και συναφών ευκολιών και υπηρεσιών, μεταξύ άλλων:

α) μεριμνώντας ώστε οι χρήστες, περιλαμβανομένων των μειονεκτούντων χρηστών, των ηλικιωμένων χρηστών και των χρηστών με ειδικές κοινωνικές ανάγκες να αποκομίζουν το μέγιστο όφελος όσον αφορά την επιλογή, την τιμή και την ποιότητα·

[...]

4. Οι εθνικές κανονιστικές αρχές προάγουν τα συμφέροντα των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μεταξύ άλλων:

[...]

β) εξασφαλίζοντας υψηλού επιπέδου προστασία για τους καταναλωτές κατά τις συναλλαγές τους με τους προμηθευτές, ιδίως με την εξασφάλιση της διαθεσιμότητας απλών και μη δαπανηρών διαδικασιών επίλυσης διαφορών, τις οποίες διενεργεί όργανο ανεξάρτητο από τα ενδιαφερόμενα μέρη·

[...]

δ) προάγοντας την παροχή σαφών πληροφοριών, ιδίως απαιτώντας διαφάνεια των τιμολογίων και των όρων χρήσης των διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών·

[...]

5. Οι εθνικές ρυθμιστικές αρχές εφαρμόζουν, προς επίτευξη των στόχων πολιτικής που αναφέρονται στις παραγράφους 2, 3 και 4, αντικειμενικές, διαφανείς, αμερόληπτες και αναλογικές ρυθμιστικές αρχές, ιδίως μέσω:

[...]

β) της εξασφάλισης ότι, σε παρόμοιες περιπτώσεις, δεν γίνεται διάκριση στην αντιμετώπιση των επιχειρήσεων που παρέχουν δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών·

[...]».

Η οδηγία καθολικής υπηρεσίας

9 Το άρθρο 20 της οδηγίας καθολικής υπηρεσίας όριζε τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι όταν οι καταναλωτές και άλλοι τελικοί χρήστες είναι συνδρομητές υπηρεσιών παροχής σύνδεσης σε δημόσιο δίκτυο επικοινωνιών ή/και διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, εφόσον το ζητήσουν, έχουν δικαίωμα για σύμβαση με επιχείρηση ή επιχειρήσεις που παρέχουν τη σύνδεση ή/και τις υπηρεσίες αυτές. Στη σύμβαση αναφέρονται με σαφή, συνολική και ευκόλως προσβάσιμη μορφή τουλάχιστον:

[...]

2. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι συνδρομητές έχουν το δικαίωμα να καταγγέλλουν τις συμβάσεις τους χωρίς κυρώσεις, όταν τους κοινοποιούνται τροποποιήσεις των συμβατικών όρων που προτείνουν οι επιχειρήσεις παροχής δικτύων ή/και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Οι συνδρομητές ειδοποιούνται εγκαίρως, τουλάχιστον ένα μήνα πριν, σχετικά με τις τροποποιήσεις αυτές, και ενημερώνονται, ταυτόχρονα, για το δικαίωμά τους να καταγγέλλουν τις συμβάσεις αυτές, χωρίς κυρώσεις, εφόσον δεν δέχονται τους νέους όρους. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι εθνικές κανονιστικές αρχές είναι σε θέση να καθορίζουν τη μορφή αυτών των κοινοποιήσεων.»

- 10 Το άρθρο 21, παράγραφος 1, της οδηγίας καθολικής υπηρεσίας προέβλεπε τα εξής:

«Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι εθνικές κανονιστικές αρχές είναι σε θέση να απαιτούν από τις επιχειρήσεις δημόσιας παροχής δικτύου ή/και δημόσια διαθέσιμων υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών να δημοσιεύουν διαφανείς, συγκρίσιμες, κατάλληλες και επικαιροποιημένες πληροφορίες σχετικά με τις ισχύουσες τιμές και τιμολόγια, τυχόν τέλη λόγω τερματισμού μιας σύμβασης, καθώς και πληροφορίες σχετικά με τους τυποποιημένους όρους και προϋποθέσεις όσον αφορά την πρόσβαση στις υπηρεσίες που παρέχονται στους τελικούς χρήστες και καταναλωτές και τη χρήση των υπηρεσιών αυτών σύμφωνα με το παράρτημα II. Οι εν λόγω πληροφορίες δημοσιεύονται σε σαφή, κατανοητή και ευκόλως προσβάσιμη μορφή. Οι εθνικές κανονιστικές αρχές μπορούν να προσδιορίζουν επιπρόσθετες απαιτήσεις σε σχέση με τη μορφή υπό την οποία δημοσιεύονται αυτές οι πληροφορίες.»

- 11 Το άρθρο 22, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας όριζε τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι εθνικές κανονιστικές αρχές, αφού λάβουν υπόψη τη γνώμη των ενδιαφερόμενων μερών, μπορούν να απαιτούν από τις επιχειρήσεις παροχής διαθέσιμων στο κοινό δικτύων ή/και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, να δημοσιεύουν συγκρίσιμες, κατάλληλες και επικαιροποιημένες πληροφορίες για τους τελικούς χρήστες, σχετικά με την ποιότητα των υπηρεσιών τους, και σχετικά με τα μέτρα που λαμβάνονται ώστε να εξασφαλίζεται ισοδύναμη [πρόσβαση] σε τελικούς χρήστες με αναπηρία. [...]

[...]

3. Προκειμένου να αποτραπούν η υποβάθμιση της υπηρεσίας και η παρακώλυση ή η επιβράδυνση της κίνησης στα δίκτυα, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι εθνικές κανονιστικές αρχές μπορούν να θεσπίζουν ελάχιστες απαιτήσεις ποιότητας της υπηρεσίας για την επιχείρηση ή τις επιχειρήσεις παροχής δημόσιων δικτύων επικοινωνιών.

[...]

Το ιταλικό δίκαιο

- 12 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, του legge n. 481 – Norme per la concorrenza e la regolazione dei servizi di pubblica utilità. Istituzione delle Autorità di regolazione dei servizi di pubblica utilità (νόμου 481 περί κανόνων ανταγωνισμού και ρύθμισης των υπηρεσιών κοινής ωφελείας καθώς και περί συστάσεως ρυθμιστικών αρχών για τις υπηρεσίες κοινής ωφελείας), της 14ης Νοεμβρίου 1995 (GURI αριθ. 270, της 18ης Νοεμβρίου 1995, σ. 1, στο εξής: νόμος 481/1995), προβλέπει τα εξής:

«Οι διατάξεις του παρόντος νόμου αποσκοπούν στη διασφάλιση της προαγωγής του ανταγωνισμού και της αποτελεσματικότητας στον τομέα των υπηρεσιών κοινής ωφελείας [...], καθώς και του κατάλληλου επιπέδου ποιότητας στις υπηρεσίες αυτές, υπό συνθήκες αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας, διασφαλίζοντας την εύκολη χρήση και την ομοιογενή ανάπτυξή τους στο σύνολο της εθνικής επικράτειας, καθιερώνοντας ένα συγκεκριμένο και διαφανές σύστημα τιμολόγησης στηριζόμενο σε προκαθορισμένα κριτήρια, προάγοντας την προστασία των συμφερόντων των χρηστών και των καταναλωτών, λαμβανομένων υπόψη της σχετικής νομοθεσίας [της Ένωσης] και των κατευθύνσεων γενικής πολιτικής που διαμορφώνει η κυβέρνηση.

[...]

13 Το άρθρο 2, παράγραφος 12, στοιχεία h και l, του ως άνω νόμου προβλέπει τα εξής:

«Για την επιδίωξη των σκοπών που προβλέπονται στο άρθρο 1, εκάστη αρχή ασκεί τα ακόλουθα καθήκοντα:

[...]

h) εκδίδει οδηγίες σχετικά με την παραγωγή και την παροχή υπηρεσιών εκ μέρους των φορέων που παρέχουν τις ανωτέρω υπηρεσίες, για τον καθορισμό ιδίως των γενικών προδιαγραφών ποιότητας που αφορούν το σύνολο των υπηρεσιών και των συγκεκριμένων προδιαγραφών ποιότητας που αφορούν την κάθε παροχή υπηρεσίας ξεχωριστά, η οποία πρέπει να διασφαλίζεται για τον χρήστη, κατόπιν διαβουλεύσεως με τους παρόχους της υπηρεσίας και τους αντιπρόσωπους των χρηστών και των καταναλωτών, ενδεχομένως με διαφοροποίηση ανά τομέα και είδος υπηρεσίας· οι εν λόγω αποφάσεις παράγουν τα έννομα αποτελέσματα που διαλαμβάνονται στην παράγραφο 37·

[...]

l) προβαίνει σε δημοσιοποίηση και διάδοση της πληροφόρησης περί των όρων παροχής των υπηρεσιών προκειμένου να διασφαλιστεί η μέγιστη διαφάνεια, η ανταγωνιστικότητα των προσφορών και η δυνατότητα βέλτιστων επιλογών των ενδιαμέσων ή των τελικών χρηστών».

14 Το άρθρο 1, παράγραφος 6, στοιχείο b, σημείο 2, του legge n. 249 – Istituzione dell’Autorità per le garanzie nelle comunicazioni e norme sui sistemi delle telecomunicazioni e radiotelevisivo (νόμος 249, περί συστάσεως της Ρυθμιστικής Αρχής Τηλεπικοινωνιών και θεσπίσεως κανόνων σχετικά με τα συστήματα τηλεπικοινωνιών και ραδιοτηλεόρασης), της 31ης Ιουλίου 1997, (GURI αριθ. 177, της 31ης Ιουλίου 1997, σ. 3, στο εξής: νόμος 249/1997), ορίζει τα εξής:

«Οι αρμοδιότητες της [AGCOM] ορίζονται ως εξής:

[...]

b) η επιτροπή για τις υπηρεσίες και τα προϊόντα:

[...]

2) εκδίδει οδηγίες σχετικά με τις γενικές προδιαγραφές ποιότητας των υπηρεσιών και για την έκδοση, από κάθε φορέα εκμετάλλευσης, κώδικα υπηρεσιών σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για κάθε τομέα δραστηριότητας».

15 Τα άρθρα 13, 70 και 71 του decreto legislativo n. 259 – Codice delle comunicazioni elettroniche (νομοθετικού διατάγματος 259 για τη θέσπιση κώδικα ηλεκτρονικών επικοινωνιών), της 1ης Αυγούστου 2003 (GURI αριθ. 214, της 15ης Σεπτεμβρίου 2003, σ. 3, στο εξής: νομοθετικό διάταγμα 259/2003), μετέφεραν στην ιταλική έννομη τάξη το άρθρο 8 της οδηγίας πλαισίου καθώς και τα άρθρα 20 και 21 της οδηγίας καθολικής υπηρεσίας.

16 Το άρθρο 13 του εν λόγω νομοθετικού διατάγματος προβλέπει τα εξής:

«1. Κατά την εκτέλεση των κανονιστικών καθηκόντων που καθορίζονται στον [παρόντα] κώδικα και σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπονται σε αυτόν, το υπουργείο και η [AGCOM], στο πλαίσιο των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους, λαμβάνουν κάθε εύλογο μέτρο για την επίτευξη των

γενικών στόχων που ορίζονται στο άρθρο 4 και στις παραγράφους 4, 5 και 6 του παρόντος άρθρου.

[...]

4. Το υπουργείο και η [AGCOM] προάγουν τον ανταγωνισμό στην παροχή δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και συναφών ευκολιών και υπηρεσιών:

- a) μεριμνώντας ώστε οι χρήστες, περιλαμβανομένων των μειονεκτούντων χρηστών, των ηλικιωμένων χρηστών και των χρηστών με ειδικές κοινωνικές ανάγκες να αποκομίζουν το μέγιστο όφελος όσον αφορά την επιλογή, την τιμή και την ποιότητα·
- b) μεριμνώντας ώστε να μην υφίσταται στρέβλωση ούτε περιορισμός του ανταγωνισμού στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, συμπεριλαμβανομένης της διανομής περιεχομένου·

[...]

d) ενθαρρύνοντας την αποτελεσματική χρήση και εξασφαλίζοντας την ουσιαστική διαχείριση των ραδιοσυχνοτήτων και των πόρων αριθμοδότησης.

[...]

6. Το Υπουργείο και [η AGCOM] προάγουν, στο πλαίσιο των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους, τα συμφέροντα των πολιτών:

- a) εξασφαλίζοντας σε όλους πρόσβαση σε καθολική υπηρεσία, όπως ορίζεται στον τίτλο II κεφάλαιο IV·
- b) εξασφαλίζοντας υψηλού επιπέδου προστασία για τους καταναλωτές κατά τις συναλλαγές τους με τους προμηθευτές, ιδίως με την εξασφάλιση της διαθεσιμότητας απλών και μη δαπανηρών διαδικασιών επίλυσης διαφορών, τις οποίες διενεργεί όργανο ανεξάρτητο από τα ενδιαφερόμενα μέρη·

[...]

d) προάγοντας την παροχή σαφών πληροφοριών, ιδίως απαιτώντας διαφάνεια των τιμολογίων και των όρων χρήσης των διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών·

e) ανταποκρινόμενα στις ανάγκες των μειονεκτούντων χρηστών, των ηλικιωμένων χρηστών και των χρηστών με ειδικές κοινωνικές ανάγκες·

[...]

g) ενισχύοντας τη δυνατότητα των τελικών χρηστών όσον αφορά την πρόσβαση, την ενημέρωση και τη χρήση εφαρμογών και υπηρεσιών της επιλογής τους.

[...]»

17 Το άρθρο 70 του εν λόγω νομοθετικού διατάγματος ορίζει τα εξής:

«1. [...] οι καταναλωτές, καθώς και άλλοι τελικοί χρήστες, εφόσον το ζητήσουν, έχουν δικαίωμα σύναψης σύμβασης με επιχείρηση ή επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες σύνδεσης σε δημόσιο δίκτυο επικοινωνιών ή διαθέσιμες στο κοινό υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Στη σύμβαση αναφέρονται με σαφή, λεπτομερή και ευκόλως προσβάσιμη μορφή τουλάχιστον τα ακόλουθα στοιχεία:

a) τα στοιχεία και η διεύθυνση της επιχείρησης·

b) οι παρεχόμενες υπηρεσίες, όπου περιλαμβάνονται ειδικότερα:

[...]

3) τα ελάχιστα προσφερόμενα επίπεδα ποιότητας υπηρεσιών, ιδίως η προθεσμία της αρχικής σύνδεσης και, κατά περίπτωση, άλλες παράμετροι της ποιότητας της υπηρεσίας, όπως ορίζονται από την [AGCOM]

[...]

2. Η [AGCOM] μεριμνά για την εφαρμογή των μέτρων που λαμβάνονται για τους σκοπούς των διατάξεων της παραγράφου 1 και μπορεί να επεκτείνει τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στην ίδια παράγραφο ώστε να υφίστανται και έναντι άλλων τελικών χρηστών.

[...]

4. Σε περίπτωση που ο αντισυμβαλλόμενος δεν αποδέχεται τις τροποποιήσεις των συμβατικών όρων από τις επιχειρήσεις παροχής δικτύων ή υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, έχει το δικαίωμα να καταγγείλει τη σύμβαση χωρίς κυρώσεις ή τέλη διακοπής. Οι τροποποιήσεις κοινοποιούνται στον αντισυμβαλλόμενο εγκαίρως, ήτοι τουλάχιστον 30 ημέρες νωρίτερα, και περιέχουν πλήρη στοιχεία σχετικά με τον τρόπο άσκησης του δικαιώματος καταγγελίας. [Η AGCOM] μπορεί να προσδιορίζει τη μορφή των κοινοποιήσεων αυτών.

[...]»

18 Το άρθρο 71 του νομοθετικού διατάγματος 259/2003 ορίζει τα εξής:

«1. [Η AGCOM] εξασφαλίζει ότι οι επιχειρήσεις δημόσιας παροχής δικτύου ή/και δημόσια διαθέσιμων υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών δημοσιεύουν διαφανείς, συγκρίσιμες, κατάλληλες και επικαιροποιημένες πληροφορίες σχετικά με τις ισχύουσες τιμές και τιμολόγια, τυχόν τέλη λόγω τερματισμού μιας σύμβασης, καθώς και πληροφορίες σχετικά με τους τυποποιημένους όρους και προϋποθέσεις όσον αφορά την πρόσβαση στις υπηρεσίες που παρέχονται στους τελικούς χρήστες και καταναλωτές και τη χρήση των υπηρεσιών αυτών σύμφωνα με το παράρτημα 5. Οι εν λόγω πληροφορίες δημοσιεύονται σε σαφή, λεπτομερή και ευκόλως προσβάσιμη μορφή. [Η AGCOM] μπορεί να προσδιορίζει επιπρόσθετες απαιτήσεις σε σχέση με τη μορφή υπό την οποία δημοσιεύονται αυτές οι πληροφορίες.

[...]

2. [Η AGCOM] ενθαρρύνει την παροχή συγκρίσιμων πληροφοριών ώστε οι τελικοί χρήστες και οι καταναλωτές να είναι σε θέση να προβαίνουν σε ανεξάρτητη αξιολόγηση του κόστους των

εναλλακτικών τρόπων χρήσης, παραδείγματος χάριν μέσω διαδραστικής καθοδήγησης. Αν τέτοιες ευκολίες δεν είναι διαθέσιμες στην αγορά δωρεάν ή σε λογική τιμή, [η AGCOM] διασφαλίζει, είτε η ίδια είτε μέσω τρίτων φορέων, ότι καθίστανται διαθέσιμες. Τρίτα μέρη έχουν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν ατελώς τις πληροφορίες που δημοσιεύθηκαν από τις επιχειρήσεις παροχής δικτύων ή/και δημόσια διαθέσιμων υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, με σκοπό την πώληση ή τη διάθεση της αλληλεπιδραστικής καθοδήγησης ή παρόμοιων τεχνικών.

[...]»

Η διαφορά της κύριας δίκης, τα προδικαστικά ερωτήματα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

- 19 Στη διάρκεια του 2016 η AGCOM κίνησε διαδικασία δημόσιας διαβούλευσης στον τομέα των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών στην Ιταλία, υπό το πρίσμα της διαπιστωθείσας ανάγκης να ληφθεί υπόψη η εξέλιξη της αγοράς σταθερής και κινητής τηλεφωνίας προκειμένου να διασφαλιστούν στους χρήστες διαφανείς, συγκρίσιμες, κατάλληλες και επικαιροποιημένες πληροφορίες σχετικά με τις τιμές πρόσβασης και χρήσης των εν λόγω υπηρεσιών.
- 20 Κατά τη διάρκεια της ως άνω διαβούλευσης, η AGCOM επισήμανε, μεταξύ άλλων, προβλήματα που αφορούσαν αφενός τη δυνατότητα των χρηστών να λαμβάνουν δωρεάν γνώση της εναπομένουσας πίστωσης στο πλαίσιο της κινητής τηλεφωνίας και αφετέρου τη συχνότητα χρέωσης στο πλαίσιο της σταθερής τηλεφωνίας.
- 21 Αφενός, όσον αφορά τη σταθερή τηλεφωνία, η AGCOM διαπίστωσε ότι ορισμένοι πάροχοι είχαν τροποποιήσει τους όρους των εμπορικών προσφορών τους μειώνοντας σε τέσσερις εβδομάδες, αντί για ένα μήνα, την περίοδο ανανέωσης των προσφορών, όπερ είχε οδηγήσει σε αύξηση των τιμών και είχε καταστήσει δυσχερή τη σύγκριση από τους χρήστες των προσφορών των διαφόρων φορέων, δεδομένου ότι προσφορές με διαφορετική συχνότητα ανανέωσης ευρίσκονταν σε ανταγωνισμό μεταξύ τους, γεγονός το οποίο υπονόμει τις απαιτήσεις διαφάνειας και συγκρισιμότητας των οικονομικών όρων των προσφορών και, συνακόλουθα, το δικαίωμα του χρήστη να επιλέγει ελεύθερα τη σύμβαση που θα συνάψει. Για την αντιμετώπιση των ανωτέρω προβλημάτων, η AGCOM εξέτασε το ενδεχόμενο να καθορισθεί η συχνότητα χρέωσης, με την οποία συνδέεται η συχνότητα ανανέωσης, σε μηνιαία βάση για τη σταθερή τηλεφωνία και λοιπές συναφείς προσφορές.
- 22 Αφετέρου, όσον αφορά την κινητή τηλεφωνία, η AGCOM διαπίστωσε ότι μεγάλο μέρος των παρόχων είχε ήδη υιοθετήσει ή σχεδίαζε να υιοθετήσει συχνότητα ανανέωσης των προσφορών ανά τέσσερις εβδομάδες και ότι, ως εκ τούτου, η συγκρισιμότητα των εν λόγω προσφορών μπορούσε να διασφαλιστεί με τον καθορισμό της συχνότητας ανανέωσης είτε σε μηνιαία βάση είτε ανά τέσσερις εβδομάδες ή, ακόμη, επιτρέποντας τροποποιήσεις της συχνότητας χρέωσης μόνον υπό την προϋπόθεση ότι το κόστος για τον χρήστη παραμένει αμετάβλητο.
- 23 Μετά το πέρας της διαδικασίας δημόσιας διαβούλευσης που κίνησε η AGCOM, η τελευταία εξέδωσε την απόφαση 121/17/CONS (στο εξής: επίμαχη απόφαση), η οποία προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι η συχνότητα ανανέωσης των προσφορών σταθερής τηλεφωνίας και η συχνότητα χρέωσης των υπηρεσιών αυτών καθορίζονται σε μηνιαία ή σε πολλαπλάσια αυτής βάση και ότι, όσον αφορά τον τομέα της κινητής τηλεφωνίας, το χρονικό διάστημα που προσδιορίζει την εν λόγω συχνότητα δεν μπορεί να είναι μικρότερο των τεσσάρων εβδομάδων. Κατά την ως άνω απόφαση, σε περίπτωση συνδυαστικών προσφορών για υπηρεσίες κινητής και σταθερής

τηλεφωνίας, υπερισχύει η συχνότητα που ισχύει για την τελευταία. Η εν λόγω απόφαση προβλέπει επίσης ότι οι πάροχοι υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας που επιλέγουν συχνότητα ανανέωσης προσφορών και χρέωσης διαφορετική από τη μηνιαία οφείλουν να ενημερώνουν αμέσως τον χρήστη, με την αποστολή SMS, για την ανανέωση της προσφοράς.

- 24 Με τέσσερις χωριστές προσφυγές, οι Fastweb, Tim, Vodafone Italia και Wind Tre προσέβαλαν την επίμαχη απόφαση ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale per il Lazio (διοικητικού πρωτοδικείου περιφέρειας Λατίου, Ιταλία).
- 25 Δεδομένου ότι το ως άνω δικαστήριο απέρριψε τις προσφυγές των αναιρεσειουσών της κύριας δίκης, αυτές άσκησαν αναίρεση ενώπιον του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας, Ιταλία), το οποίο είναι το αιτούν δικαστήριο, υποστηρίζοντας, κατ' ουσίαν, πρώτον, ότι η επίμαχη απόφαση στερείται νομικής βάσεως, δεδομένου ότι ούτε η ιταλική έννομη τάξη ούτε η έννομη τάξη της Ένωσης παρέχουν στην AGCOM την εξουσία να ρυθμίζει τη συχνότητα ανανέωσης των προσφορών υπηρεσιών τηλεφωνίας ή τη συχνότητα χρέωσης των υπηρεσιών αυτών. Δεύτερον, οι αναιρεσειούσες της κύριας δίκης υποστηρίζουν ότι η επίμαχη απόφαση παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας, δεδομένου ότι οι σκοποί που υπαγόρευσαν την έκδοσή της θα μπορούσαν να επιτευχθούν με μέτρα λιγότερο περιοριστικά της ελευθερίας των φορέων παροχής υπηρεσιών τηλεφωνίας. Τρίτον, κατά τις αναιρεσειούσες της κύριας δίκης, τα μέτρα που περιλαμβάνονται στην επίμαχη απόφαση παραβιάζουν την αρχή της ίσης μεταχείρισης, διότι δεν υφίσταται κανένας λόγος ο οποίος να δικαιολογεί τη διαφορετική νομική μεταχείριση των φορέων παροχής υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας και των φορέων παροχής υπηρεσιών σταθερής τηλεφωνίας.
- 26 Το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί, πρώτον, ότι τα άρθρα 13, 70 και 71 του νομοθετικού διατάγματος 259/2003, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, παράγραφος 12, στοιχεία h και l, του νόμου 481/1995, καθώς και με το άρθρο 1, παράγραφος 6, στοιχείο b, σημείο 2, του νόμου 249/1997, μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την εξουσία της AGCOM να καθορίζει τη συχνότητα χρέωσης των υπηρεσιών σταθερής και κινητής τηλεφωνίας, καθώς και τη συχνότητα ανανέωσης των εμπορικών προσφορών σχετικά με τις υπηρεσίες αυτές, με σκοπό τη διασφάλιση της προστασίας των καταναλωτών, τούτο δε ακόμη και αν οι ως άνω διατάξεις δεν προβλέπουν ρητώς την εξουσία αυτή.
- 27 Η εξουσία αυτή είναι σύμφωνη με το κοινό κανονιστικό πλαίσιο το οποίο καθορίζει τους σκοπούς που επιδιώκονται στον τομέα των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, των δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και των συναφών ευκολιών και υπηρεσιών και το οποίο καταλείπει στις εθνικές ρυθμιστικές αρχές (στο εξής: ΕΡΑ) τη δυνατότητα να καθορίζουν τα συγκεκριμένα ρυθμιστικά μέτρα που θεωρούν ότι είναι τα πλέον κατάλληλα για την επίτευξη των εν λόγω σκοπών.
- 28 Συγκεκριμένα, η εν λόγω εξουσία είναι σύμφωνη με τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία πλαίσιο, η οποία αποσκοπεί στην προαγωγή του ανταγωνισμού στην παροχή δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών, μεταξύ άλλων, μεριμνώντας, όπως προβλέπεται στο άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας, ώστε τα πλέον ευάλωτα άτομα να αποκομίζουν το μέγιστο όφελος όσον αφορά την επιλογή, την τιμή και την ποιότητα. Επιπλέον, η εξουσία αυτή καθιστά δυνατή την προάσπιση των συμφερόντων των πολιτών της Ένωσης, διασφαλίζοντας υψηλό επίπεδο προστασίας των καταναλωτών και ενθαρρύνοντας την παροχή σαφών πληροφοριών, μεταξύ άλλων, μέσω της απαίτησης διαφάνειας των χρεώσεων και των όρων χρήσης των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 8, παράγραφος 4, στοιχεία β' και δ', της εν λόγω οδηγίας. Εξάλλου, από το γράμμα των εν λόγω διατάξεων προκύπτει ότι

- αυτές δεν περιέχουν εξαντλητικό κατάλογο των μέσων που καθιστούν δυνατή την επίτευξη του σκοπού της προάσπισης των συμφερόντων των πολιτών της Ένωσης. Επομένως, οι εξουσίες των ΕΡΑ δεν περιορίζονται στην εφαρμογή των μέτρων που μνημονεύονται ρητώς στις προαναφερθείσες διατάξεις.
- 29 Η εξουσία της AGCOM όσον αφορά τον καθορισμό της συχνότητας χρέωσης των υπηρεσιών σταθερής και κινητής τηλεφωνίας και της συχνότητας ανανέωσης των εμπορικών προσφορών για τις εν λόγω υπηρεσίες συνάδει επίσης με τις επιβαλλόμενες στα κράτη μέλη απαιτήσεις, που προβλέπονται, αντιστοίχως, στο άρθρο 20, παράγραφος 1, στοιχείο β', και στο άρθρο 21 της οδηγίας καθολικής υπηρεσίας, αφενός, να διασφαλίζουν ότι οι δείκτες ποιότητας της υπηρεσίας μνημονεύονται στη σύμβαση μεταξύ του καταναλωτή και της επιχειρήσεως που παρέχει ηλεκτρονική σύνδεση ή παρόμοιες υπηρεσίες και, αφετέρου, να απαιτούν από τους φορείς εκμετάλλευσης δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή ηλεκτρονικών υπηρεσιών να δημοσιεύουν με σαφή, λεπτομερή και εύκολα προσβάσιμο τρόπο διαφανείς, συγκρίσιμες, κατάλληλες και επικαιροποιημένες πληροφορίες σχετικά, μεταξύ άλλων, με τις ισχύουσες τιμές και τιμολογία.
- 30 Η εξουσία αυτή δεν φαίνεται, κατά το αιτούν δικαστήριο, να αντιβαίνει ούτε στα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ, δεδομένου ότι τα μέτρα που δύναται να λάβει η AGCOM στο πλαίσιο της άσκησης της εν λόγω εξουσίας δεν επιβάλλουν στους φορείς παροχής υπηρεσιών σταθερής και κινητής τηλεφωνίας την υποχρέωση λήψεως, πριν από την άσκηση της δραστηριότητάς τους, άδειας, ενώ διαφυλάσσουν την ελευθερία των εν λόγω φορέων να ασκούν τη δραστηριότητά τους καθορίζοντας τα χρηματοοικονομικά στοιχεία της συμβατικής παροχής.
- 31 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, δεύτερον, ότι η επίμαχη απόφαση είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας. Συγκεκριμένα, τα μέτρα που προβλέπει η επίμαχη απόφαση παρέχουν στους χρήστες τη δυνατότητα συγκρίσεως των διαφόρων εμπορικών προσφορών, δεδομένου ότι τα μέτρα αυτά εξαλείφουν τον κίνδυνο οι εν λόγω προσφορές να εμφανιστούν ως συνεπαγόμενες χαμηλότερες χρεώσεις, λόγω υπολογισμού με βάση μικρότερο χρονικό διάστημα από αυτό που έχει καθιερωθεί στην πράξη. Η εν λόγω απόφαση παρέχει επίσης στους χρήστες υπηρεσιών σταθερής και κινητής τηλεφωνίας τη δυνατότητα να ελέγχουν τις δαπάνες που προκύπτουν από την παρεχόμενη σε αυτούς υπηρεσία.
- 32 Κατά το αιτούν δικαστήριο, εναλλακτικά μέτρα, όπως η θέση στη διάθεση των χρηστών υπηρεσιών τηλεφωνίας μιας διαδραστικής καθοδήγησης ή μιας μηχανής υπολογισμού για τη σύγκριση των εμπορικών προσφορών βάσει του ίδιου χρονικού δείκτη, θα ήταν αναποτελεσματικά, λαμβανομένου υπόψη του σημαντικού αριθμού χρηστών στην Ιταλία οι οποίοι δεν διαθέτουν smartphone ή δεν χρησιμοποιούν το διαδίκτυο. Επιπλέον, ένα μέτρο το οποίο θα συνίστατο στην επιβολή της υποχρέωσης δημοσίευσης πρόβλεψης των τιμών σε μηνιαία βάση θα μπορούσε να αποβεί επιζήμιο για την προστασία των καταναλωτών, δεδομένου ότι μια τέτοια υποχρέωση θα μπορούσε να προκαλέσει σύγχυση ως προς το πραγματικό περιεχόμενο των συμβατικών όρων που αφορούν τη συχνότητα.
- 33 Τα μέτρα που προβλέπει η επίμαχη απόφαση δεν θίγουν υπέρμετρα τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των φορέων παροχής υπηρεσιών σταθερής και κινητής τηλεφωνίας, δεδομένου ότι δεν θίγουν την ελευθερία τους να επιλέγουν την τιμή των υπηρεσιών τους και να προβαίνουν σε εμπορικές προσφορές ανά χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τεσσάρων εβδομάδων.
- 34 Τρίτον, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η επίμαχη απόφαση είναι σύμφωνη με την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, δεδομένου ότι η διαφορετική συχνότητα χρέωσης που επιβάλλεται για τις υπηρεσίες σταθερής και για τις υπηρεσίες κινητής τηλεφωνίας οφείλεται στο γεγονός ότι οι δύο

αυτοί τομείς δραστηριότητας δεν είναι αντικειμενικώς παρεμφερείς, λόγω των υφιστάμενων κατά την ημερομηνία εκδόσεως της επίμαχης αποφάσεως διαφορών όσον αφορά τις εμπορικές πρακτικές των παρόχων των εν λόγω υπηρεσιών και τον τρόπο καταβολής του αντιτίμου τους. Κατά το αιτούν δικαστήριο, σε αντίθεση με τις υπηρεσίες κινητής τηλεφωνίας, οι οποίες χαρακτηρίζονταν ως επί το πλείστον από συχνότητα ανανέωσης της εμπορικής προσφοράς και συχνότητα χρέωσης τεσσάρων εβδομάδων, καθώς και από την αγορά προπληρωμένων υπηρεσιών, οι υπηρεσίες σταθερής τηλεφωνίας χαρακτηρίζονταν κατά βάση από μηνιαία συχνότητα ανανέωσης και χρέωσης και εξοφλούνταν ως επί το πλείστον μετά την παροχή τους, με άμεση χρέωση του τρεχούμενου λογαριασμού του χρήστη.

35 Ως εκ τούτου, μια συχνότητα ανανέωσης της εμπορικής προσφοράς και χρέωσης τεσσάρων εβδομάδων θα παρείχε στους χρήστες των υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας τη δυνατότητα να συγκρίνουν τις προσφορές σχετικά με τις υπηρεσίες αυτές. Επιπλέον, η παροχή στους χρήστες των εν λόγω υπηρεσιών πληροφοριών σχετικά με την υπολειπόμενη πίστωση, καθώς και με τη συχνότητα ανανέωσης της εμπορικής προσφοράς και με τη συχνότητα χρέωσης θα αρκούσε για να παράσχει στους εν λόγω χρήστες τη δυνατότητα ελέγχου των δαπανών που προκύπτουν από την παρεχόμενη σε αυτούς υπηρεσία. Αντιθέτως, δεδομένου ότι η εξόφληση των υπηρεσιών σταθερής τηλεφωνίας μετά την παροχή τους καθιστά δυσχερέστερο τον έλεγχο των δαπανών που προκύπτουν από τις εν λόγω υπηρεσίες, ο έλεγχος αυτός θα μπορούσε να διασφαλιστεί με την καθιέρωση συμβατικής συχνότητας οριζόμενης σε συγκεκριμένη ημέρα, σε μηνιαία ή σε πολλαπλάσια αυτής βάση.

36 Στο πλαίσιο αυτό, το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Επιβάλλει, κατ' ορθή ερμηνεία, το άρθρο 267 ΣΛΕΕ σε εθνικό δικαστήριο, του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου, υποχρέωση υποβολής προδικαστικού ερωτήματος επί ζητήματος ερμηνείας του δικαίου της [Ένωσης] που επηρεάζει ουσιωδώς τη διαφορά της κύριας δίκης, ακόμη και αν μπορεί να αποκλειστεί η ύπαρξη ερμηνευτικής αμφιβολίας ως προς την έννοια της οικείας διάταξης του δικαίου της Ένωσης –λαμβανομένων υπόψη των ειδικών για το δίκαιο της [Ένωσης] όρων και της έννοιας που αποδίδεται στη διατύπωση της σχετικής διάταξης, του νομοθετικού πλαισίου του δικαίου της Ένωσης στο οποίο αυτή εντάσσεται και των σκοπών προστασίας που τη διαπνέουν, δεδομένου του σταδίου εξέλιξης του δικαίου της Ένωσης κατά τον χρόνο εφαρμογής της σχετικής διάταξης στο πλαίσιο εθνικής διαδικασίας–, πλην όμως δεν είναι δυνατόν να αποδειχθεί κατά τρόπο εμπεριστατωμένο, από υποκειμενική άποψη, όσον αφορά τη στάση άλλων δικαιοδοτικών οργάνων, ότι η ερμηνεία την οποία δίδει το επιληφθέν της υποθέσεως δικαστήριο είναι η ίδια με εκείνη που ενδέχεται να δοθεί από τα δικαστήρια άλλων κρατών μελών και από το Δικαστήριο εφόσον επιληφθούν ταυτόσημου ζητήματος;

2) Αντιτίθενται, κατ' ορθή ερμηνεία, τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ, καθώς και το εναρμονισμένο κανονιστικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε από τις οδηγίες [για την πρόσβαση και για την αδειοδότηση], [από την οδηγία πλαίσιο] και [από την οδηγία καθολικής υπηρεσίας] και, ειδικότερα, από το άρθρο 8, παράγραφοι 2 και 4, της [οδηγίας πλαισίου], από το άρθρο 3 της [οδηγίας για την αδειοδότηση], και από τα άρθρα 20, 21 και 22 της [οδηγίας καθολικής υπηρεσίας], σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή που μπορεί να συναχθεί από τις διατάξεις των άρθρων 13, 70 και 71 του νομοθετικού διατάγματος 259/2003, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του άρθρου 2, παράγραφος 12, στοιχεία h και l, του νόμου 481/1995 και του άρθρου 1,

παράγραφος 6, [στοιχείο b], σημείο 2, του νόμου 249/1997, η οποία παρέχει στην εθνική ρυθμιστική αρχή στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών την εξουσία να επιβάλλει: i) για την κινητή τηλεφωνία, συχνότητα ανανέωσης προσφορών και χρέωσης διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων εβδομάδων, επιβάλλοντας ταυτόχρονα στους παρόχους υπηρεσιών που επιλέγουν συχνότητα ανανέωσης προσφορών και χρέωσης διαφορετική από τη μηνιαία υποχρέωση άμεσης ενημέρωσης του χρήστη, μέσω αποστολής SMS, για την ανανέωση της προσφοράς· ii) για τη σταθερή τηλεφωνία, ανανέωση προσφορών και χρέωση σε μηνιαία βάση ή σε πολλαπλάσια αυτής· iii) στην περίπτωση συνδυαστικών προσφορών κινητής και σταθερής τηλεφωνίας, εφαρμογή της συχνότητας που ισχύει για τη σταθερή τηλεφωνία;

- 3) Έχει, κατ' ορθή ερμηνεία και εφαρμογή, η αρχή της αναλογικότητας, σε συνδυασμό με τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ και το εναρμονισμένο κανονιστικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε από τις οδηγίες [για την πρόσβαση και για την αδειοδότηση], [από την οδηγία πλαίσιο] και [από την οδηγία καθολικής υπηρεσίας] και, ειδικότερα, από το άρθρο 8, παράγραφοι 2 και 4, της [οδηγίας πλαισίου], από το άρθρο 3 της [οδηγίας για την αδειοδότηση], και από τα άρθρα 20, 21 και 22 της [οδηγίας καθολικής υπηρεσίας], την έννοια ότι αντιτίθεται στη λήψη ρυθμιστικών μέτρων εκ μέρους της αρμόδιας στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών εθνικής ρυθμιστικής αρχής τα οποία έχουν ως σκοπό να επιβάλουν: i) για την κινητή τηλεφωνία, συχνότητα ανανέωσης προσφορών και χρέωσης διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων εβδομάδων, επιβάλλοντας ταυτόχρονα στους παρόχους υπηρεσιών που επιλέγουν συχνότητα ανανέωσης προσφορών και χρέωσης διαφορετική από τη μηνιαία υποχρέωση άμεσης ενημέρωσης του χρήστη, μέσω αποστολής SMS, για την ανανέωση της προσφοράς· ii) για τη σταθερή τηλεφωνία, ανανέωση προσφορών και χρέωση σε μηνιαία βάση ή σε πολλαπλάσια αυτής· iii) στην περίπτωση συνδυαστικών προσφορών κινητής και σταθερής τηλεφωνίας, εφαρμογή της συχνότητας που ισχύει για τη σταθερή τηλεφωνία;
- 4) Έχουν, κατ' ορθή ερμηνεία και εφαρμογή, οι αρχές της απαγόρευσης των διακρίσεων και της ίσης μεταχείρισης, σε συνδυασμό με τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ και το εναρμονισμένο κανονιστικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε από τις οδηγίες [για την πρόσβαση και για την αδειοδότηση], [από την οδηγία πλαίσιο] και [από την οδηγία καθολικής υπηρεσίας] και, ειδικότερα, από το άρθρο 8, παράγραφοι 2 και 4, της [οδηγίας πλαισίου], από το άρθρο 3 της [οδηγίας για την αδειοδότηση], και από τα άρθρα 20, 21 και 22 της [οδηγίας καθολικής υπηρεσίας], την έννοια ότι αντιτίθενται στη λήψη ρυθμιστικών μέτρων εκ μέρους της αρμόδιας στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών εθνικής ρυθμιστικής αρχής τα οποία έχουν ως σκοπό να επιβάλουν: i) για την κινητή τηλεφωνία, συχνότητα ανανέωσης προσφορών και χρέωσης τουλάχιστον τεσσάρων εβδομάδων, επιβάλλοντας ταυτόχρονα στους παρόχους υπηρεσιών που επιλέγουν συχνότητα ανανέωσης προσφορών και χρέωσης διαφορετική από τη μηνιαία, υποχρέωση άμεσης ενημέρωσης του χρήστη, μέσω αποστολής SMS, για την ανανέωση της προσφοράς· ii) για τη σταθερή τηλεφωνία, ανανέωση προσφορών και χρέωση σε μηνιαία βάση ή σε πολλαπλάσια αυτής· iii) στην περίπτωση συνδυαστικών προσφορών κινητής και σταθερής τηλεφωνίας, εφαρμογή της συχνότητας που ισχύει για τη σταθερή τηλεφωνία;»
- 37 Με έγγραφο της 25ης Οκτωβρίου 2021, το Δικαστήριο διαβίβασε στο αιτούν δικαστήριο αντίγραφο της αποφάσεως της 6ης Οκτωβρίου 2021, *Consorzio Italian Management και Catania Multiservizi* (C-561/19, EU:C:2021:799), καλώντας το να του γνωστοποιήσει αν, υπό το πρίσμα αυτής της αποφάσεως, εμμένει στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως. Με διάταξη της 23ης Νοεμβρίου 2021, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε, αφενός, να αποσύρει το πρώτο προδικαστικό ερώτημα και, αφετέρου, να εμμείνει στα λοιπά ερωτήματα.

Επί του παραδεκτού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

- 38 Η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι τα προδικαστικά ερωτήματα είναι απαράδεκτα.
- 39 Συγκεκριμένα, τα ερωτήματα αυτά είναι αμιγώς υποθετικά και αφηρημένα και συνιστούν αίτηση γνωμοδοτήσεως η οποία υποβάλλεται χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες της διαφοράς της κύριας δίκης.
- 40 Επιπλέον, κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν σκοπεί στην άρση αμφιβολιών του αιτούντος δικαστηρίου ως προς την ορθή ερμηνεία των κανόνων της Ένωσης που έχουν εφαρμογή στην εν λόγω διαφορά, αλλά στην επιβεβαίωση της πεποίθησης του αιτούντος δικαστηρίου ως προς τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να ερμηνευθούν οι εν λόγω κανόνες.
- 41 Συναφώς υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων την οποία καθιερώνει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, απόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της μέλλουσας να εκδοθεί δικαστικής απόφασης, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υπόθεσης, τόσο την αναγκαιότητα της προδικαστικής απόφασης για την έκδοση της δικής του απόφασης όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, καθόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται, κατ' αρχήν, να αποφανθεί επ' αυτών [απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 2023, Confédération paysanne κ.λπ. (Τυχαία μεταλλαξιογένεση in vitro), C-688/21, EU:C:2023:75, σκέψη 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 42 Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος που έχει υποβάλει εθνικό δικαστήριο μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το ζήτημα είναι υποθετικής φύσεως ή, ακόμη, όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί [απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 2023, Confédération paysanne κ.λπ. (Τυχαία μεταλλαξιογένεση in vitro), C-688/21, EU:C:2023:75, σκέψη 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 43 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει, κατ' ουσίαν, ότι το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα ανάγονται, ειδικότερα, στα επιχειρήματα των αναιρεσειουσών της κύριας δίκης ότι η επίμαχη απόφαση, η οποία εκδόθηκε σύμφωνα με την εφαρμοστέα εθνική νομοθεσία και της οποίας η νομιμότητα αμφισβητείται στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης, δεδομένου ότι ουδείς κανόνας του δικαίου της Ένωσης παρέχει στην AGCOM την εξουσία να καθορίζει τη συχνότητα συμβατικής ανανέωσης των υπηρεσιών σταθερής και κινητής τηλεφωνίας καθώς και τη συχνότητα χρέωσης των εν λόγω υπηρεσιών, και ότι η απόφαση αυτή παραβιάζει τις αρχές της αναλογικότητας και της ίσης μεταχειρίσεως.
- 44 Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι τα εν λόγω ερωτήματα ουδεμία σχέση έχουν με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, ούτε ότι είναι υποθετικά.
- 45 Όσον αφορά το γεγονός ότι το αιτούν δικαστήριο διευκρίνισε, με την από 9 Ιουλίου 2020 απόφασή του, ότι δεν αμφιβάλλει ως προς την ερμηνεία που πρέπει να δοθεί στους κανόνες της Ένωσης τους οποίους θεωρεί κρίσιμους για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης, αρκεί να

υπομνησθεί ότι, ακόμη και αν υποθεθεί ότι η ορθή ερμηνεία των κανόνων αυτών είναι τόσο προφανής ώστε να μην υπάρχει περιθώριο για καμία εύλογη αμφιβολία, εντούτοις, το γεγονός αυτό δεν μπορεί να στοιχειοθετήσει το απαράδεκτο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, αλλά μπορεί, το πολύ, να απαλλάξει το αιτούν δικαστήριο από την υποχρέωση παραπομπής που υπέχει από το άρθρο 267, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ [πρβλ. απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 2023, Confédération paysanne κ.λπ. (Τυχαία μεταλλαξιογένεση *in vitro*), C-688/21, EU:C:2023:75, σκέψη 35].

- 46 Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να κριθεί παραδεκτή.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

- 47 Επισημαίνεται εξ αρχής ότι οι οδηγίες για την πρόσβαση και για την αδειοδότηση εναρμονίζουν, σύμφωνα με το άρθρο 1 εκάστης εξ αυτών, αφενός, τον τρόπο με τον οποίο τα κράτη μέλη ρυθμίζουν την πρόσβαση σε δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών και σε συναφείς ευκολίες, καθώς και τη διασύνδεσή τους, και, αφετέρου, τους κανόνες και τους όρους για την αδειοδότηση των δικτύων και των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Επομένως, οι εν λόγω οδηγίες δεν ασκούν επιρροή για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης, δεδομένου ότι οι επίμαχες στην υπό κρίση διαφορά εξουσίες της AGCOM δεν εμπίπτουν, προδήλως, στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής τους.
- 48 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι με το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ, καθώς και οι διατάξεις της οδηγίας πλαισίου και της οδηγίας καθολικής υπηρεσίας, ιδίως το άρθρο 8, παράγραφοι 2 και 4, της οδηγίας πλαισίου και τα άρθρα 20 έως 22 της οδηγίας καθολικής υπηρεσίας, σε συνδυασμό με τις αρχές της αναλογικότητας και της ίσης μεταχειρίσεως, έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση παρέχουσα στην ΕΡΑ την εξουσία εκδόσεως αποφάσεως με την οποία επιβάλλεται, αφενός, στους φορείς παροχής υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας συχνότητα ανανέωσης των εμπορικών προσφορών και συχνότητα χρέωσης ανά χρονικό διάστημα που δεν είναι μικρότερο των τεσσάρων εβδομάδων και, αφετέρου, στους φορείς παροχής υπηρεσιών σταθερής τηλεφωνίας και συναφών υπηρεσιών συχνότητα ανανέωσης των εν λόγω προσφορών και συχνότητα χρέωσης σε μηνιαία ή πολλαπλάσια αυτής βάση.
- 49 Κατ' αρχάς, υπενθυμίζεται ότι από πάγια νομολογία προκύπτει πως οποιοδήποτε εθνικό μέτρο σχετικό με τομέα ο οποίος έχει αποτελέσει αντικείμενο πλήρους εναρμονίσεως σε επίπεδο Ένωσης πρέπει να εκτιμάται με γνώμονα τις διατάξεις του εν λόγω μέτρου εναρμονίσεως και όχι εκείνες του πρωτογενούς δικαίου (απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 2020, Hidroelectrica, C-648/18, EU:C:2020:723, σκέψη 25 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 50 Αντιθέτως, όταν η πραγματοποιηθείσα εναρμόνιση δεν είναι πλήρης, τα εθνικά μέτρα που θέτουν σε εφαρμογή τις διατάξεις των μέτρων εναρμονίσεως πρέπει να εκτιμώνται υπό το πρίσμα όχι μόνον των εν λόγω μέτρων εναρμονίσεως, αλλά και των σχετικών διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου (πρβλ. αποφάσεις της 12ης Νοεμβρίου 2015, Visnapuu, C-198/14, EU:C:2015:751, σκέψη 48, της 8ης Μαρτίου 2017, Euro Park Service, C-14/16, EU:C:2017:177, σκέψη 26, και της 7ης Σεπτεμβρίου 2017, Egiom και Enka, C-6/16, EU:C:2017:641, σκέψη 18).

51 Συναφώς, από πάγια νομολογία προκύπτει ότι ούτε η οδηγία πλαίσιο ούτε η οδηγία καθολικής υπηρεσίας προβλέπουν πλήρη εναρμόνιση των πτυχών σχετικά με την προστασία των καταναλωτών (πρβλ. απόφαση της 14ης Απριλίου 2016, Polkomtel, C-397/14, EU:C:2016:256, σκέψη 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Επομένως, η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνική κανονιστική ρύθμιση πρέπει να εξεταστεί τόσο υπό το πρίσμα των εν λόγω οδηγιών όσο και υπό το πρίσμα των άρθρων 49 και 56 ΣΛΕΕ όσον αφορά τις πτυχές που δεν καλύπτονται από αυτές (απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2019, TV Play Baltic, C-87/19, EU:C:2019:1063, σκέψη 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

Επί της οδηγίας πλαισίου και της οδηγίας καθολικής υπηρεσίας

52 Υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, για την ερμηνεία διατάξεως του δικαίου της Ένωσης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνον το γράμμα της, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος (απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 2022, ΤΟΥΑ, C-243/21, EU:C:2022:889, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

53 Όσον αφορά το άρθρο 8 της οδηγίας πλαισίου, υπενθυμίζεται ότι, κατά την παράγραφο του 1, πρώτο εδάφιο, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι ΕΡΑ λαμβάνουν κάθε εύλογο μέτρο που στοχεύει στην επίτευξη των στόχων, μεταξύ άλλων, των παραγράφων 2, και 4 του εν λόγω άρθρου, τα δε μέτρα αυτά πρέπει να είναι ανάλογα προς τους εν λόγω στόχους.

54 Ειδικότερα, αφενός, το άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο α', της εν λόγω οδηγίας προβλέπει ότι οι ΕΡΑ προάγουν τον ανταγωνισμό στην παροχή δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και συναφών ευκολιών και υπηρεσιών, μεριμνώντας ώστε οι τελικοί χρήστες να αποκομίζουν το μέγιστο όφελος, όσον αφορά, μεταξύ άλλων, την επιλογή και τις τιμές (πρβλ. απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Polkomtel, C-277/16, EU:C:2017:989, σκέψη 35).

55 Αφετέρου, κατά το άρθρο 8, παράγραφος 4, στοιχεία β' και δ', της εν λόγω οδηγίας, οι ΕΡΑ προάγουν τα συμφέροντα των πολιτών της Ένωσης, μεταξύ άλλων, εξασφαλίζοντας υψηλού επιπέδου προστασία για τους καταναλωτές κατά τις συναλλαγές τους με τους προμηθευτές και προάγοντας την παροχή σαφών πληροφοριών, ιδίως απαιτώντας διαφάνεια των τιμολογίων και των όρων χρήσης των διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

56 Μολονότι από τις ανωτέρω διατάξεις δεν προκύπτει ότι οι ΕΡΑ πρέπει να έχουν την εξουσία να ρυθμίζουν τη συχνότητα ανανέωσης των εμπορικών προσφορών και τη συχνότητα χρέωσης που εφαρμόζουν οι φορείς παροχής υπηρεσιών τηλεφωνίας, εντούτοις, από τη χρήση των όρων «μεταξύ άλλων» ή «ιδίως» στο άρθρο 8, παράγραφοι 2 και 4, της οδηγίας πλαισίου προκύπτει ότι τα μέτρα που δύνανται να λαμβάνουν οι ΕΡΑ για την εκπλήρωση των καθηκόντων που τους ανατίθενται από τις εν λόγω διατάξεις και για την επιδίωξη των μνημονευόμενων σε αυτές σκοπών δεν αναφέρονται εξαντλητικώς.

57 Όσον αφορά τους σκοπούς του κοινού κανονιστικού πλαισίου, επισημαίνεται ότι, σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας πλαισίου, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αιτιολογικής της σκέψεως 16, σκοπός της εν λόγω οδηγίας είναι η θέσπιση εναρμονισμένου πλαισίου για τη ρύθμιση των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, των δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών καθώς και των συναφών ευκολιών και υπηρεσιών. Η εν λόγω οδηγία καθορίζει τα καθήκοντα των ΕΡΑ και προβλέπει σειρά διαδικασιών για να διασφαλιστεί η εναρμονισμένη εφαρμογή του

κανονιστικού πλαισίου σε ολόκληρη την Ένωση. Ως εκ τούτου, η οδηγία πλαίσιο αναθέτει στις ΕΡΑ συγκεκριμένα καθήκοντα ρυθμίσεως των αγορών των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (απόφαση της 11ης Μαρτίου 2010, Telekomunikacja Polska, C-522/08, EU:C:2010:135, σκέψη 21).

- 58 Επομένως, η εν λόγω οδηγία, η οποία, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 51 της παρούσας αποφάσεως, δεν προβαίνει σε πλήρη εναρμόνιση, δεν αποσκοπεί στην κατάρτιση ειδικού και εξαντλητικού καταλόγου των εξουσιών που τα κράτη μέλη δύναται να αναθέτουν στις ΕΡΑ προς διασφάλιση της εκπλήρωσης των ως άνω καθηκόντων και της επίτευξης των εν λόγω σκοπών.
- 59 Στο πλαίσιο ακριβώς αυτό, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, κατά την άσκηση των ρυθμιστικών καθηκόντων τους, οι ΕΡΑ διαθέτουν ευρεία εξουσία, ώστε να είναι σε θέση να εκτιμήσουν κατά περίπτωση αν παρίσταται ανάγκη ρυθμίσεως της αγοράς (αποφάσεις της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Koninklijke KPN κ.λπ., C-28/15, EU:C:2016:692, σκέψη 36, και της 19ης Οκτωβρίου 2016, Ormaetxea Garai και Lorenzo Almendros, C-424/15, EU:C:2016:780, σκέψη 48).
- 60 Υπό τις συνθήκες αυτές, εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, παρέχει στην ΕΡΑ, προς τον σκοπό προστασίας των τελικών χρηστών, την εξουσία εκδόσεως αποφάσεως με την οποία να διασφαλίζεται, μεταξύ άλλων, μεγαλύτερη διαφάνεια και καλύτερη συγκρισιμότητα των εμπορικών προσφορών και της χρέωσης των υπηρεσιών τηλεφωνίας συμβάλλει στην επίτευξη των σκοπών του άρθρου 8 της οδηγίας πλαισίου και ειδικότερα του σκοπού της προστασίας των συμφερόντων των εν λόγω χρηστών, ο οποίος μνημονεύεται στο άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας, καθώς και των σκοπών που αφορούν την εξασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας για τους καταναλωτές κατά τις συναλλαγές τους με τους προμηθευτές και την προαγωγή της παροχής σαφών πληροφοριών όσον αφορά, μεταξύ άλλων, τα τιμολόγια των διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, οι οποίοι μνημονεύονται στο άρθρο 8, παράγραφος 4, στοιχεία β' και δ', της εν λόγω οδηγίας.
- 61 Επομένως, η εξουσία ρυθμίσεως της συχνότητας ανανέωσης των εμπορικών προσφορών και της συχνότητας χρέωσης των υπηρεσιών τηλεφωνίας δύναται, κατ' αρχήν, να περιληφθεί μεταξύ των εξουσιών που πρέπει να διαθέτουν οι ΕΡΑ προκειμένου να ανταποκριθούν στην εκτέλεση των καθηκόντων και την επίτευξη των στόχων που ορίζονται στην οδηγία πλαίσιο.
- 62 Εντούτοις, για να είναι σύμφωνη με την ως άνω οδηγία, η άσκηση της εξουσίας αυτής πρέπει, μεταξύ άλλων, να είναι ανάλογη προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς, σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας, και να σέβεται την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, όπως επιτάσσει, κατ' ουσίαν, το άρθρο 8, παράγραφος 5, στοιχείο β', της ίδιας οδηγίας.
- 63 Συναφώς, απόκειται στο αιτούν δικαστήριο, το οποίο είναι το μόνο αρμόδιο να εκτιμήσει τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης και να ερμηνεύσει την εθνική ρύθμιση, να κρίνει αν και σε ποιο βαθμό η επίμαχη απόφαση πληροί τις ως άνω απαιτήσεις. Εντούτοις, το Δικαστήριο, το οποίο έχει κληθεί να δώσει χρήσιμη απάντηση στο αιτούν δικαστήριο, είναι αρμόδιο να του παράσχει, με βάση τη δικογραφία της υποθέσεως της κύριας δίκης και τις γραπτές παρατηρήσεις που του έχουν υποβληθεί, στοιχεία βάσει των οποίων να μπορέσει το αιτούν δικαστήριο να αποφανθεί (αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2022, Cilevičs κ.λπ., C-391/20, EU:C:2022:638, σκέψεις 72 και 73 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 2ας Φεβρουαρίου 2023, Freikirche der Siebenten-Tags-Adventisten in Deutschland, C-372/21, EU:C:2023:59, σκέψη 38).

- 64 Όσον αφορά την αρχή της αναλογικότητας, η οποία εξειδικεύεται, όσον αφορά την οδηγία πλαίσιο, στο άρθρο 8, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, αυτής, υπενθυμίζεται ότι η τήρησή της προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, ότι το επίμαχο μέτρο είναι κατάλληλο να διασφαλίσει, κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό, την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών και ότι δεν βαίνει πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την επίτευξη των εν λόγω σκοπών, εξυπακουμένου ότι, εφόσον υφίσταται δυνατότητα επιλογής μεταξύ περισσότερων καταλλήλων μέτρων, πρέπει να επιλέγεται το λιγότερο επαχθές και ότι οι προκαλούμενες δυσχέρειες δεν πρέπει να είναι υπέρμετρες σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς (πρβλ. αποφάσεις της 20ής Μαρτίου 2018, *Menci*, C-524/15, EU:C:2018:197, σκέψη 46 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 2ας Μαρτίου 2023, *PrivatBank κ.λπ.*, C-78/21, EU:C:2023:137, σκέψη 70).
- 65 Συναφώς, υπό το πρίσμα των πληροφοριών που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο, προκύπτει, κατ' αρχάς, ότι η άσκηση από την AGCOM της εξουσίας που της παρέχει το ιταλικό δίκαιο να επιβάλλει ελάχιστο χρονικό διάστημα όσον αφορά τη συχνότητα τόσο ανανέωσης των εμπορικών προσφορών όσο και χρέωσης των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών είναι ικανή να θεραπεύσει τα προβλήματα που εντόπισε η AGCOM κατά τη δημόσια διαβούλευση που προηγήθηκε της εκδόσεως της επίμαχης αποφάσεως. Πράγματι, η καθιέρωση μιας ενιαίας συχνότητας παρέχει στους τελικούς χρήστες τη δυνατότητα να συγκρίνουν τις διάφορες εμπορικές προσφορές και να έχουν πλήρη επίγνωση των οικονομικών επιβαρύνσεων που απορρέουν από τις συμβάσεις οι οποίες τους προτείνονται, να αποφεύγουν τη δημιουργία εντύπωσης χαμηλότερων τιμών η οποία προκύπτει από υπολογισμό που βασίζεται σε ένα χρονικό στοιχείο μικρότερης διάρκειας από εκείνο το οποίο έχει καθιερωθεί στην πράξη, καθώς και να ελέγχουν τη δαπάνη που προκύπτει από την υπηρεσία που τους παρέχεται, ιδίως όσον αφορά τις υπηρεσίες κινητής τηλεφωνίας στην Ιταλία, οι οποίες στην πλειονότητά τους είναι προπληρωμένες. Επομένως, προκύπτει ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική κανονιστική ρύθμιση είναι κατάλληλη να διασφαλίσει την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού.
- 66 Εν συνεχεία, το ίδιο το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει, κατ' ουσίαν, ότι τα μέτρα που αποτελούν το αντικείμενο της επίμαχης αποφάσεως, και τα οποία ελήφθησαν σύμφωνα με την εφαρμοστέα νομοθεσία, είναι τα λιγότερο επαχθή για την αποτελεσματική διασφάλιση της προστασίας των καταναλωτών υπό το πρίσμα των προβλημάτων που εντόπισε η AGCOM. Συγκεκριμένα, εναλλακτικά μέτρα, όπως η εφαρμογή διαδραστικής καθοδήγησης ή μηχανής υπολογισμού που χρησιμεύει για τη σύγκριση των εμπορικών προσφορών βάσει του ίδιου χρονικού δείκτη, θα μπορούσαν να αποδειχθούν αναποτελεσματικά λόγω του σημαντικού αριθμού χρηστών στην Ιταλία οι οποίοι δεν διαθέτουν smartphone ή δεν χρησιμοποιούν το διαδίκτυο. Επιπλέον, η επιβολή υποχρεώσεως δημοσιεύσεως της πρόβλεψης της τιμής και σε μηνιαία βάση θα μπορούσε να υπονομεύσει την προστασία των καταναλωτών, δεδομένου ότι μια τέτοια υποχρέωση θα ενείχε τον κίνδυνο να προκαλέσει σύγχυση ως προς το πραγματικό περιεχόμενο των συμβατικών όρων που αφορούν τη συχνότητα χρέωσης.
- 67 Τέλος, δεν προκύπτει ότι τα μέτρα που αποτελούν αντικείμενο της επίμαχης αποφάσεως θίγουν υπέρμετρα τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των φορέων παροχής υπηρεσιών τηλεφωνίας, δεδομένου ότι, όπως προκύπτει από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο, δεν θίγουν, ιδίως, την ελευθερία τους να καθορίζουν την τιμή των υπηρεσιών τους και να προβαίνουν σε εμπορικές προσφορές ανά χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τεσσάρων εβδομάδων. Επομένως, τα μέτρα αυτά δεν φαίνεται να προκαλούν υπέρμετρες δυσχέρειες σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς.

- 68 Όσον αφορά την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, η οποία εξειδικεύεται, ως προς την οδηγία πλαίσιο, στο άρθρο 8, παράγραφος 5, στοιχείο β', αυτής, επισημαίνεται ότι, κατά πάγια νομολογία, η αρχή αυτή επιτάσσει να μην επιφυλάσσεται σε παρόμοιες καταστάσεις διαφορετική μεταχείριση, ούτε σε διαφορετικές καταστάσεις όμοια μεταχείριση, εκτός αν μια τέτοια μεταχείριση δικαιολογείται αντικειμενικώς (απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2022, Brown κατά Επιτροπής και Συμβουλίου, C-675/20 P, EU:C:2022:686, σκέψη 66 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 69 Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι η διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των επίμαχων στην κύρια δίκη υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας και υπηρεσιών σταθερής τηλεφωνίας οφείλεται στο γεγονός ότι οι δύο αυτές κατηγορίες υπηρεσιών δεν τελούσαν, κατά την ημερομηνία εκδόσεως της επίμαχης αποφάσεως, σε παρόμοια κατάσταση.
- 70 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι το ζήτημα κατά πόσον οι καταστάσεις είναι παρόμοιες, ούτως ώστε να κριθεί αν υφίσταται παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, πρέπει να αξιολογείται λαμβανομένων υπόψη του αντικειμένου και του σκοπού της επίμαχης εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως [πρβλ. αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 2008, Arcelor Atlantique et Lorraine κ.λπ., C-127/07, EU:C:2008:728, σκέψεις 25 και 26, της 9ης Μαρτίου 2017, Milkova, C-406/15, EU:C:2017:198, σκέψεις 56 και 57, και της 26ης Ιουνίου 2018, MB (Αλλαγή φύλου και σύνταξη γήρατος), C-451/16, EU:C:2018:492, σκέψη 42].
- 71 Εν προκειμένω, δεδομένου ότι σκοπός της επίμαχης εθνικής κανονιστικής ρύθμισης είναι να παράσχει στην ΕΡΑ τη δυνατότητα να εγγυηθεί την προστασία των καταναλωτών, διασφαλίζοντας, μεταξύ άλλων, μια ενιαία βάση για τη σύγκριση των εμπορικών προσφορών και καθιστώντας δυνατό τον καλύτερο έλεγχο των δαπανών που απορρέουν από την παρεχόμενη υπηρεσία, οι διαφορές ως προς τα χαρακτηριστικά των διαφόρων κατηγοριών των επίμαχων υπηρεσιών, και ιδίως εκείνες που αφορούν την επικράτηση ορισμένης συχνότητας ανανέωσης των εν λόγω προσφορών και ορισμένης συχνότητας χρέωσης στις διάφορες αγορές, καθώς και οι διαφορές οι οποίες αφορούν τον τρόπο καταβολής του αντιτίμου για τις υπηρεσίες αυτές, οι οποίες μνημονεύονται στη σκέψη 34 της παρούσας αποφάσεως, καταδεικνύουν ότι η κατάσταση των εν λόγω κατηγοριών υπηρεσιών δεν είναι παρόμοια.
- 72 Υπό τις συνθήκες αυτές, η επίμαχη απόφαση φαίνεται να επιφυλάσσει διαφορετική μεταχείριση σε διαφορετικές καταστάσεις.
- 73 Επομένως, υπό την επιφύλαξη της εξακριβώσεως στην οποία οφείλει να προβεί το αιτούν δικαστήριο, η άσκηση, στο πλαίσιο της εκδόσεως της επίμαχης αποφάσεως, των εξουσιών που παρέχει στην AGCOM η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική κανονιστική ρύθμιση είναι ανάλογη προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς και σύμφωνη προς την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.
- 74 Τούτου λεχθέντος, υπενθυμίζεται ότι, στο πλαίσιο μιας ελάχιστης εναρμόνισης, τα κράτη μέλη δύνανται να διατηρούν ή να θεσπίζουν αυστηρότερα μέτρα, υπό την προϋπόθεση εντούτοις ότι τα μέτρα αυτά, μεταξύ άλλων, δεν είναι ικανά να θέσουν σε σοβαρό κίνδυνο το επιδιωκόμενο από τις επίμαχες οδηγίες αποτέλεσμα (πρβλ. απόφαση της 7ης Ιουλίου 2016, Muladi, C-447/15, EU:C:2016:533, σκέψη 43).
- 75 Συναφώς, ακόμη και αν υποθεθεί ότι πρέπει να γίνει δεκτό ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική κανονιστική ρύθμιση θεσπίζει αυστηρότερες διατάξεις στον τομέα της προστασίας των καταναλωτών από τις διατάξεις της οδηγίας πλαισίου και της οδηγίας καθολικής υπηρεσίας, εντούτοις, επισημαίνεται ότι, αντιθέτως προς όσα υποστήριξε η Fastweb με τις γραπτές

παρατηρήσεις της, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η ρύθμιση αυτή, περιορίζοντας τη δυνατότητα των φορέων παροχής υπηρεσιών τηλεφωνίας να προσαρμόζουν τη συχνότητα των εμπορικών προσφορών τους, περιορίζει τον ανταγωνισμό μεταξύ των φορέων παροχής υπηρεσιών τηλεφωνίας στην Ιταλία, δεδομένου ότι αυτοί παραμένουν ελεύθεροι να ανταγωνίζονται, ιδίως μέσω της τιμής και της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών.

- 76 Επιπλέον, όσον αφορά τα άρθρα 20 και 21 της οδηγίας καθολικής υπηρεσίας, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η επίμαχη εθνική κανονιστική ρύθμιση δεν αντιβαίνει σε αυτά. Πράγματι, τα εν λόγω άρθρα αφορούν, όπως προκύπτει από το γράμμα τους, τις πληροφορίες που πρέπει να περιέχουν οι συμβάσεις παροχής υπηρεσιών σύνδεσης με δημόσιο δίκτυο επικοινωνιών ή/και διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών και το δικαίωμα των συνδρομητών να καταγγέλλουν τη σύμβασή τους σε περίπτωση τροποποίησης, καθώς και τις υποχρεώσεις διαφάνειας και δημοσιεύσεως πληροφοριών που μπορούν να επιβληθούν στις επιχειρήσεις παροχής δημοσίων δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή/και διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Αντιθέτως, οι εν λόγω διατάξεις δεν αφορούν τους όρους εκτελέσεως των συμβάσεων παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, στους οποίους εμπίπτει το ζήτημα της συχνότητας ανανέωσης των εμπορικών προσφορών και της συχνότητας χρέωσης.
- 77 Το ίδιο ισχύει και όσον αφορά το άρθρο 22 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο αναφέρεται στις σχετικές με την ποιότητα των υπηρεσιών πληροφορίες που ενδέχεται να υποχρεούνται να δημοσιεύουν οι επιχειρήσεις που παρέχουν διαθέσιμα στο κοινό δίκτυα ή/και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και τις απαιτήσεις ποιότητας των υπηρεσιών που μπορούν να καθορίζουν οι ΕΡΑ.
- 78 Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική κανονιστική ρύθμιση είναι ικανή να θέσει σε σοβαρό κίνδυνο το αποτέλεσμα που επιδιώκεται από την οδηγία πλαίσιο και από την οδηγία καθολικής υπηρεσίας.
- 79 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι εθνική κανονιστική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη φαίνεται να είναι σύμφωνη προς τις εν λόγω οδηγίες.

Επί των άρθρων 49 και 56 ΣΛΕΕ

- 80 Το αιτούν δικαστήριο ζητεί επίσης να διευκρινιστεί αν η εν λόγω εθνική κανονιστική ρύθμιση είναι συμβατή με τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ.
- 81 Υπενθυμίζεται ότι πρέπει να θεωρούνται ως περιορισμοί της ελευθερίας εγκαταστάσεως και/ή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών όλα τα μέτρα τα οποία απαγορεύουν, κωλύουν ή καθιστούν λιγότερο ελκυστική την άσκηση των ελευθεριών τις οποίες διασφαλίζουν τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ (απόφαση της 22ας Ιανουαρίου 2015, Stanley International Betting και Stanleybet Malta, C-463/13, EU:C:2015:25, σκέψη 45).
- 82 Στην έννοια του περιορισμού εμπίπτουν τα μέτρα που λαμβάνει κράτος μέλος τα οποία, μολονότι εφαρμόζονται αδιακρίτως, επηρεάζουν την πρόσβαση των επιχειρήσεων άλλων κρατών μελών στην αγορά (αποφάσεις της 29ης Μαρτίου 2011, Επιτροπή κατά Ιταλίας, C-565/08, EU:C:2011:188, σκέψη 46, και της 14ης Φεβρουαρίου 2019, Milivojević, C-630/17, EU:C:2019:123, σκέψη 64).

- 83 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, δεν αμφισβητείται ότι τα μέτρα που περιλαμβάνονται στην επίμαχη απόφαση, τα οποία θεσπίστηκαν σύμφωνα με τη σχετική εθνική κανονιστική ρύθμιση, ισχύουν ανεξάρτητα από τον τόπο εγκατάστασης των παρόχων υπηρεσιών τηλεφωνίας.
- 84 Εντούτοις, η Fastweb υποστηρίζει ότι τα εν λόγω μέτρα συνιστούν περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών για τον λόγο ότι η Ιταλική Δημοκρατία είναι το μόνο κράτος μέλος στο οποίο η ΕΡΑ έχει την εξουσία να καθορίζει ελάχιστα χρονικά διαστήματα όσον αφορά τη συχνότητα χρέωσης και ότι, κατά συνέπεια, ένας φορέας εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος θα έπρεπε, μεταξύ άλλων, να υιοθετήσει διαφορετικό σύστημα διαχείρισης και χρέωσης προκειμένου να προσαρμοστεί στο ιταλικό κανονιστικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα να εκτίθεται σε πρόσθετο διοικητικό κόστος.
- 85 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους δεν συνιστά περιορισμό κατά την έννοια της Συνθήκης ΛΕΕ απλώς και μόνον επειδή άλλα κράτη μέλη εφαρμόζουν λιγότερο αυστηρούς ή οικονομικά ελκυστικότερους κανόνες σε όσους παρέχουν παρόμοιες υπηρεσίες και είναι εγκατεστημένοι στο έδαφός τους (απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2013, Κωνσταντινίδης, C-475/11, EU:C:2013:542, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 86 Επομένως, όπως επισήμανε, κατ' ουσίαν, ο γενικός εισαγγελέας με τα σημεία 50 και 51 των προτάσεών του, η ύπαρξη περιορισμού κατά την έννοια της Συνθήκης ΛΕΕ δεν είναι δυνατό να συναχθεί από το γεγονός και μόνον ότι οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν με την επίμαχη απόφαση δεν υφίστανται σε άλλα κράτη μέλη.
- 87 Εν προκειμένω, από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο δεν προκύπτει ότι το φερόμενο πρόσθετο διοικητικό κόστος που επικαλείται η Fastweb είναι, αφ' εαυτού, ικανό να αποτρέψει τους επιχειρηματίες άλλων κρατών μελών από την άσκηση των ελευθεριών τις οποίες εγγυώνται τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ.
- 88 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ, καθώς και το άρθρο 8, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, παράγραφος 2, στοιχείο α', παράγραφος 4, στοιχεία β' και δ', και παράγραφος 5, στοιχείο β', της οδηγίας πλαισίου καθώς και τα άρθρα 20 έως 22 της οδηγίας καθολικής υπηρεσίας, σε συνδυασμό με τις αρχές της αναλογικότητας και της ίσης μεταχειρίσεως, έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση παρέχουσα στην ΕΡΑ την εξουσία εκδόσεως αποφάσεως με την οποία επιβάλλεται, αφενός, στους φορείς παροχής υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας συχνότητα ανανέωσης των εμπορικών προσφορών και συχνότητα χρέωσης ανά χρονικό διάστημα που δεν είναι μικρότερο των τεσσάρων εβδομάδων και, αφετέρου, στους φορείς παροχής υπηρεσιών σταθερής τηλεφωνίας και συναφών υπηρεσιών συχνότητα ανανέωσης των εν λόγω προσφορών και συχνότητα χρέωσης σε μηνιαία ή πολλαπλάσια αυτής βάση, υπό την προϋπόθεση ότι η κατάσταση των δύο αυτών κατηγοριών υπηρεσιών είναι, υπό το πρίσμα του αντικειμένου και του σκοπού της εν λόγω εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως, διαφορετική.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 89 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαινεται:

Τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ, καθώς και το άρθρο 8, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, παράγραφος 2, στοιχείο α', παράγραφος 4, στοιχεία β' και δ', και παράγραφος 5, στοιχείο β', της οδηγίας 2002/21/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με το κοινό κανονιστικό πλαίσιο για δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία πλαίσιο), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/140/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009, καθώς και τα άρθρα 20 έως 22 της οδηγίας 2002/22/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την καθολική υπηρεσία και τα δικαιώματα των χρηστών όσον αφορά δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία καθολικής υπηρεσίας), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/136/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009, σε συνδυασμό με τις αρχές της αναλογικότητας και της ίσης μεταχείρισεως,

έχουν την έννοια ότι:

δεν αντιτίθενται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση παρέχουσα στην εθνική ρυθμιστική αρχή την εξουσία εκδόσεως αποφάσεως με την οποία επιβάλλεται, αφενός, στους φορείς παροχής υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας συχνότητα ανανέωσης των εμπορικών προσφορών και συχνότητα χρέωσης ανά χρονικό διάστημα που δεν είναι μικρότερο των τεσσάρων εβδομάδων και, αφετέρου, στους φορείς παροχής υπηρεσιών σταθερής τηλεφωνίας και συναφών υπηρεσιών συχνότητα ανανέωσης των εν λόγω προσφορών και συχνότητα χρέωσης σε μηνιαία ή πολλαπλάσια αυτής βάση, υπό την προϋπόθεση ότι η κατάσταση των δύο αυτών κατηγοριών υπηρεσιών είναι, υπό το πρίσμα του αντικειμένου και του σκοπού της εν λόγω εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως, διαφορετική.

(υπογραφές)